

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»

Пленарне засідання конференції

6–7 жовтня 2009 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України, Інформаційно-бібліотечною Радою НАН України, Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук провела міжнародну наукову конференцію «Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті суспільства знань».

У роботі конференції взяли участь понад 300 науковців, працівників інформаційної та бібліотечної сфер, серед яких: представники національних, державних і обласних наукових, галузевих бібліотек, інформаційних підрозділів і бібліотек науково-дослідних установ НАН України та вищих навчальних закладів, музейних і архівних установ, ЗМІ. Тема цього річної конференції зацікавила й бібліотечних та інформаційних працівників Росії, Білорусі, Молдови, Польщі. Для оприлюднення було заявлено 240 доповідей, виступів і повідомлень.

Пленарне засідання наукової конференції відкрив голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, ген. директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, академік НАН України **О. С. Онищенко**. Привітавши присутніх, він зазначив, що інноваційні процеси в діяльності бібліотек сприяли їхній трансформації у ключову ланку інформаційної сфери суспільства та інтеграції у світову інформаційну інфраструктуру. Тому метою нинішньої конференції є визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу, розширення його завдань і функцій у контексті переходу до інформаційного і знаннєвого суспільства. Доповідач запропонував учасникам зібрання обговорити концептуальні засади розвитку національної бібліотечної мережі, системно подивитися на такі питання: бачення образу сучасної бібліотеки; гармонізація традиційних і електронних ресурсів бібліотек, музеїв і архівів; інтеграція бібліотечних систем у сучасні комп'ютерні мережі. Особливої уваги, на думку О. С. Онищенка, потребує проблема створення електронних бібліотек в Україні. У зв'язку з оцифруванням і накопиченням сучасних електронних видань виникають величезні архіви інформації, які потребують програмного забезпечення, чіткої побудови, організації системи пошуку, синтезу, екстракції інформації. Доповідач поінформував учасників конференції

про нещодавню нараду у Міністерстві освіти і науки України, у рамках якої обговорювалися різні аспекти створення, розвитку і функціонування Національної електронної бібліотеки. За результатами цієї наради провідним бібліотекам держави було запропоновано спільно розробити Концепцію бібліотеки XXI ст., для чого необхідно концептуально осмислити такі питання: сучасні електронні ресурси (електронні видання і електронні версії друкованих видань); оцифрування спадщини; збереження електронної інформації на довготермінових носіях; забезпечення широкого доступу до ресурсів, входження українських електронних бібліотек до європейських і світових бібліотек.

Академік О. С. Онищенко зауважив, що на ці зміни бібліотечну спільноту орієнтує і Уряд, який 30 вересня ц. р. провів засідання Кабінету Міністрів, присвячене обговоренню сучасного стану функціонування бібліотек держави, розгляду актуальних питань їхнього розвитку. На засіданні було схвалено проект Закону України про культуру; затверджено Концепцію цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 р.; План заходів щодо розвитку бібліотечної справи в Україні; Мінімум соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками; Зміни до постанови Кабінету Міністрів України про надання матеріальної допомоги на оздоровлення і вирішення соціально-побутових питань; Зміни до Положення про закупівлю. Було урегульовано питання щодо інвентаризації бібліотечних фондів. Крім того, на засіданні Уряду обговорювалася проблема підготовки кадрів для бібліотек та їхнього статусу.

Завершуючи свій виступ, академік О. С. Онищенко підкреслив, що конференція повинна розглянути курс на збагачення завдань і функцій бібліотек у сучасних умовах, на виявлення нових можливостей у їх діяльності, на створення таких мереж і фондів, які сприяли б змістовному інформаційному забезпеченню науки, освіти, культури, виробництва і управління.

Питання трансформації завдань і функцій сучасних бібліотек, їхньої ролі у забезпеченні національної безпеки України знайшли своє відображення у виступі зав. відділу Департаменту Ради національної безпеки і оборони України **О. П. Челака**. Він, зокрема, зауважив, що у глобалізованому світі, у час тотальної інформатизації

бібліотека з місця збереження інтелектуального та культурного надбавь суспільства перетворилася в інститут, котрий ефективно впливає на процеси економіки, науки, освіти, культури, соціального розвитку. Нині бібліотеки України є найбільшими накопичувачами інформації, вони гарантовано забезпечують конституційні права громадян на доступ до інформації, сприяючи тим самим реалізації одного з основних напрямів державної політики із національної безпеки в інформаційній сфері. О. П. Челак підкреслив, що суттєвим чином нівелювати ще одну загрозу національній безпеці України в інформаційній сфері, а саме, маніпулювання суспільною свідомістю, допомагають моніторинговий та інформаційно-аналітичний потенціал бібліотек; їхня діяльність з інформування різних категорій громадян щодо функціонування владних структур, змісту політичних процесів; забезпечення інститутів громадянського суспільства і ЗМІ достовірною, оперативною інформацією. У цьому контексті О. П. Челак відзначив багаторічний позитивний досвід співпраці з СІАЗ НБУВ. Крім того, доповідач ознайомив учасників пленарного засідання з основними завданнями і напрямками забезпечення інформаційної безпеки держави, проголошеними у Доктрині інформаційної безпеки України.

Інтерес у присутніх викликав виступ дир. Інституту рукопису НБУВ, чл.-кор. НАН України **Л. А. Дубровіної**, присвячений проблемам і перспективам оцифрування рукописної спадщини, зокрема питанням, пов'язаним з науковим забезпеченням підготовки, формуванням та використанням цифрових рукописних ресурсів і створенням на цій базі електронних архівів або бібліотек. Доповідачка повідомила, що НБУВ спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації готує декілька проектів з оцифрування пам'яток культури, проаналізувала аналогічні проекти («Наукова спадщина Росії», електронний архів президентів США) і наголосила, що сьогодні рукописна спадщина України нараховує мільйони рукописів, архівних документів, колекційних матеріалів, фото і відео продукції. Інтеграція цих документів в Національну електронну бібліотеку передбачає підготовку ресурсів, систематизацію пошукового апарата, вивчення можливостей їхнього використання у широкому контексті. Л. А. Дубровіна зауважила, що на початковому етапі оцифрування слід визначити стратегію, яка може ґрунтуватися на таких принципах: суцільне переведення фонду на цифрові технології; збереження фонду; історична цінність документів; наукова цінність спадщини; актуальність. Не менш важливо визначити етапи оцифрування і передбачити кінцевий результат (створення страхового ресурсу; ресурсу для використання; повнотекстових БД; перспективи ресурсу як наукового об'єкта тощо). На думку доповідачки, на цій стадії роботи кожна бібліотека має керуватися притаманними їй обов'язковими функціями, профілем комплектування, цінністю фондів та ін. На завершення Л. А. Дубровіна звернула увагу

присутніх на важливі і перспективні завдання з оцифрування спадщини, а саме на: створення електронних публікацій рукописних книг, розвиток науково-облікового апарата (державної реєстрації та зберігання), вирішення правових аспектів не лише сканування, а й створення нових ресурсів, власником яких є бібліотеки.

Актуальному питанню переходу бібліотечної системи України до нової моделі введення у суспільний обіг новітніх наукових розробок був присвячений виступ першого заступника директора Державної інвестиційної компанії **С. В. Хоперського**. Він відзначив, що розвиток країни багато в чому залежить від ефективного використання базового бібліотечного масиву в якості конкурентного ресурсу, введення його в інноваційні, інтелектуальні структури холдингів, інвестиційних компаній для прийняття рішень. Зразком такої моделі є американська ліберальна модель і, зокрема, Бібліотека Конгресу США, у системі якої функціонують потужні маніпуляційні ланки. Їх діяльність спрямована на аналіз інформації, отриманої у результаті наукового пошуку, її узагальнення, приведення до певних стандартів сприйняття суспільством. Це, по-перше, дослідницька служба Конгресу США, яка продукує величезний обсяг аналітичної інформації і адресно надсилає її до сфери прийняття рішень. По-друге, розгалужена мережа представництв у різних країнах світу, які мають право закупівлі і відбору інформації, зв'язки з бібліотечними структурами, університетами, інформаційними установами тощо. Не менш важливими є авторитет Бібліотеки Конгресу США, низки грантових організацій, завдяки яким виявляються структури, що визначають темпоритм оцінки наукової діяльності у різних країнах, і кадрова складова. В Україні, за словами С. В. Хоперського, система введення бібліотечних ресурсів у сферу прийняття управлінських рішень володіє невеликою кількістю інструментів, а значить для НБУВ та інших провідних бібліотек держави є перспективи для розвитку і подальшої участі у прийнятті рішень найвищого рівня.

Про використання високо стабільних матеріалів з надшільним записом для довготермінового зберігання інформації йшлося у доповіді дир. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, чл.-кор. НАН України **В. В. Петрова**, зас. дир. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, чл.-кор. НАН України **А. А. Крючина**, вчен. секр. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України, канд. техн. наук **С. М. Шанойла**, оприлюдненій А. А. Крючиним. Доповідач ґрунтовно проаналізував технічні можливості сучасних носіїв інформації і відзначив, що упродовж останніх десятиліть обсяг жорстких дисків збільшився у 10 млн разів, зросла швидкість запису, збільшилася щільність запису інформації, що дало змогу частково вирішити проблему зберігання величезних масивів інформації і надання до них доступу. Водночас невирішеним залишається питання довготермінового зберігання носіїв, адже інформацію з них необхідно пе-

резаписувати кожних 30–50 років. Наразі багато бібліотек країн СНГ в якості основного носія зберігання інформації розглядають мікрофільми, однак і останні мають недоліки: неможливість запису, наприклад, мультимедійної інформації та мала швидкість відтворення. На думку доповідача, активне використання нанотехнологій дасть змогу перейти на носії, які поєднують високу стабільність з великою швидкістю і великою щільністю запису інформації. Саме такі носії можуть стати основою для електронних бібліотек.

Діяльність однієї з провідних бібліотек держави щодо пошуку і впровадження новітніх інформаційних технологій була презентована у виступі дир. Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, чл.-кор. НАН України **М. М. Романюка**. Керівник ЛННБ відзначив, що усвідомлення необхідності представлення бібліотеки у глобальному інформаційному просторі як досконалої інформаційної системи, демократичної, комфортної, відкритої для користувача, зумовили необхідність придбання інтегрованої бібліотечної системи «ALEPH 500», створення і представлення на сайті ЛННБ електронного каталогу. На сьогодні електронний каталог вже налічує понад 300 тис. бібліографічних записів книг, періодичних, нотних видань та ін. Крім того, фахівцями бібліотеки створено модель бібліографічного опису картографічних, нотних друкованих і рукописних видань у форматі MARC 21 і розпочато їхню каталогізацію; здійснено ретрокаталогізацію та ретроспективну конверсію карткових бібліотечних каталогів; вперше в Україні розпочато формування авторитетної бази авторської відповідальності у форматі MARC 21; планується розробити модель для створення авторитетних записів на предметні рубрики на основі рубрик предметизації Бібліотеки Конгресу США. М. М. Романюк зауважив, що світова бібліотечна практика переконує ЛННБ у доцільності кооперації зусиль бібліотек у створенні інформаційних ресурсів та наданні до них доступу за допомогою новітніх інформаційних технологій. Нині ЛННБ у рамках проекту щодо створення системи корпоративної каталогізації тісно співпрацює з Науковою бібліотекою НУ «Києво-Могилянська академія», Науково-технічною бібліотекою ім. Г. І. Денисенка НТУ «Київський політехнічний інститут» та Публічною бібліотекою ім. Лесі Українки м. Києва. Уже багато років триває робота у межах Угоди про реалізацію документно-інформаційного проекту щодо культурної спадщини українського і польського народів, метою якого є оцифрування архівних документів і матеріалів, які зберігаються у відділі рукописів ЛННБ. Завдяки цифровим копіям вдалося організувати підготовку до інсталяції програмного забезпечення Delibra для створення цифрових бібліотек на основі відкритих комунікаційних стандартів.

Тему створення електронних бібліотек продовжив ст. наук. співробітник Бібліотеки з природничих наук РАН (рос. – БЕН РАН) **О. В. Глушановський**. У своїй до-

повіді, присвяченій електронній бібліотеці «Наукова спадщина Росії», він проаналізував аналогічні національні і світові проекти і підкреслив, що робота зі створення зазначеної електронної бібліотеки реалізується у загальносвітовому руслі створення цифрових бібліотек. Основними постачальниками інформації є провідні фондоутримувачі РАН: Бібліотека Академії наук (Санкт-Петербург), Бібліотека з природничих наук РАН, Інститут наукової інформації з суспільних наук, Центральний архів РАН, Геологічний музей ім. В. І. Вернадського, Інститут етнографії та антропології. Доповідач відзначив, що метою проекту «Наукова спадщина Росії» є створення цифрових копій документів, які зберігаються в бібліотеках, архівах і музеях РАН, надання через Інтернет відомостей про видатних російських вчених і повних текстів їхніх найбільш значущих праць, забезпечення збереження оригіналів видань, що мають велику цінність, інтеграція електронних інформаційних ресурсів у єдиний науково-освітній інформаційний простір. О. В. Глушановський повідомив присутнім, що на даний час для введення у базу вже підготовлено інформацію про більш ніж 750 вчених, переважно XVIII–XIX ст., оцифровано понад 4 тис. книг, представлених у системі.

Питанню зростання ролі бібліотек в інформаційному суспільстві був присвячений виступ гол. Правління Товариства «Знання» України, д-ра філос. наук **В. І. Кушера**. Він, зокрема, зазначив, що знання і сам процес оволодіння ними, радість наукової творчості, досягнення нового набувають дедалі більшого значення в інформаційному суспільстві. Потреба в знанні – це природна потреба людини за умови, якщо знання сучасні, тобто такі, що приносять користь людині, і вони є системними. Однак, результати соціологічних досліджень, проведених недавно Всеукраїнською соціологічною службою серед дорослих, показують: дві третини опитаних розглядають знання виключно у контексті професійної діяльності. За словами В. І. Кушера, такі знання є мозаїчними, а не системними. І це є проблемою, адже суспільство і людська особистість можуть розвиватися лише на основі системних знань. Зважаючи на те, що бібліотеки доводять до суспільства наукові знання, які дають змогу створювати інноваційний продукт, доповідач наголосив на особливій ролі бібліотек у формуванні в суспільстві відповідного ставлення до знання як до святості.

Досвід Центральної наукової бібліотеки ім. Якуба Коласа НАН Білорусі щодо каталогізації документів в умовах розвитку комп'ютерних технологій був презентований у спільній доповіді зав. відділу цієї установи **Л. В. Ловейкіної** і зав. сектору **М. М. Бадилович**, оприлюдненій Л. В. Ловейкіною. Доповідачка зазначила, що ЦНБ НАН Білорусі вже не перший рік плідно працює над створенням електронного каталогу на свої фонди і представленням його на веб-сайті бібліотеки. За цей час на усі напрями електронної каталогізації зроблені інструктивно-методичні матеріали, а саме:

«Методичні матеріали з введення ретроспекції алфавітного каталогу в електронний каталог», «Методичні рекомендації з введення бібліографічного опису електронних документів до електронного каталогу ЦНБ ім. Якуба Коласа НАН Білорусі», «Методичні рекомендації зі складання ключових слів для електронного каталогу» та ін. ЦНБ ім. Якуба Коласа НАН Білорусі спільно з Республіканською науково-технічною бібліотекою бере участь у проєкті зі створення системи корпоративної каталогізації і ведення зведеного каталогу бібліотек Білорусі, який найближчим часом розпочне функціонувати. Л. В. Ловейкіна відзначила також співпрацю ЦНБ ім. Якуба Коласа з російськими бібліотеками у питаннях підготовки інформації про іноземні документи для зведеного каталогу російських бібліотек.

Кер. Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ, канд. техн. наук **Л. Й. Костенко** у спільній доповіді із заст. ген. директора НБУВ, канд. екон. наук **А. О. Чекмарьовим** представив учасникам конференції досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зі створення депозитарію електронних копій наукової періодики України. Він зазначив, що нині у світі існує понад 1000 зібрань «відкритого доступу», серед яких, за даними OpenDOAR, 12 зібрань створюється в Україні, зокрема, такими установами, як: НУ «Києво-Могилянська академія», Інститут програмних систем, Інститут біології південних морів та ін. Крім того в нашій державі реалізується унікальний проєкт, який немає аналогів – Загальнодержавний депозитарій електронних копій друкованих наукових періодичних видань, представлений на сайті НБУВ. Л. Й. Костенко зауважив, що реалізація цього проєкту стала можливою завдяки набранню чинності Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007–2015 рр.» і ухваленню спільного наказу ВАК і НАН України «Про порядок передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань на зберігання до НБУВ». Доповідач відзначив, що на даний час у депозитарії представлено вже понад 800 наукових фахових видань. Перспектива розвитку депозитарію електронних копій наукової періодики України тісно пов'язана з розробленням таких напрямів, як: когнітивний (розширення гіпертекстового навігаційного апарата депозитарію, встановлення зв'язків між суб'єктами й об'єктами системи наукових комунікацій) та наукометричний (створення наукометричних технологій, які дають змогу одержувати формалізовані оцінки ефективності досліджень і відстежувати тенденції розвитку науки).

У рамках пленарного засідання учасникам конференції була представлена діяльність компанії «A.B.E. Marketing» – одного з найбільших дистриб'юторів наукової книги у Східній Європі. Представник компанії **Г. Чернов** звернув увагу присутніх на те, що «A.B.E. Marketing» співпрацює з 3 тис. видавництв світу і є

офіційним представником таких видавництв, як: Springer Verlag, American Scientific Publishers, Elsevier Sciens, MK Periodica, Taylor&Francis Group та ін. Компанія пропонує своїм клієнтам понад 160 тис. наукових видань з різних галузей знань і 60 тис. наукових журналів у друкованій та електронній версіях. Г. Чернов зазначив, що розуміння дедалі зростаючого значення інформатизації та Інтернету в науковому світі змушують «A.B.E. Marketing» динамічно розширювати пропозиції електронних публікацій і, спільно з видавництвами Elsevier Sciens, HIS, Ovid-Wolters Kluwer business, Springer Verlag та агрегатором ebrary, надавати доступ до баз даних, систем керування посиланнями і колекцій електронних книг і журналів.

Після пленарного засідання робота конференції продовжилася у секціях:

- Формування та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів: традиції і новації;
- Інтернет-технології та управління знаннями в бібліотечних комплексах і мережах;
- Інформаційно-аналітичні структури бібліотеки як інструмент творення, систематизації та введення в суспільний обіг наукових знань;
- Українська біографістика у сучасному науководослідному та інформаційному вимірах;
- Архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань.

Значний інтерес учасників конференції викликали круглий стіл «Оптимізація доступу до рукописних і книжкових пам'яток: превентивні заходи зі збереження та оцифрування» і семінар «Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська перспектива».

У рамках конференції відбулося також спільне засідання Асоціації бібліотек України, Ради директорів наукових бібліотек і інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук. У роботі засідання взяли участь керівники і фахівці провідних бібліотек України – членів АБУ, зарубіжні гості.

Учасники конференції мали змогу ознайомитися з книжковими виставками: «Видавнича діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 2008–2009 рр.», «Суспільство знань: стан, проблеми», «Товариство «Знання» України – суспільству», «Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України – 90», «Дмитру Павличку – 80», «Олександрову Довженку – 95», «Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 175», «Скарбниця українського слова», виставкою архівних документів «Створення Української козацької держави: до 360-ї річниці укладення Зборівського договору 1649 р.», підготовленою Центральним державним архівом України.

В. Здановська,
наук. співробітник НБУВ